

Utviklingshemming og (god) psykisk helse

Arvid Nikolai Kildahl
PhD/psykologspesialist

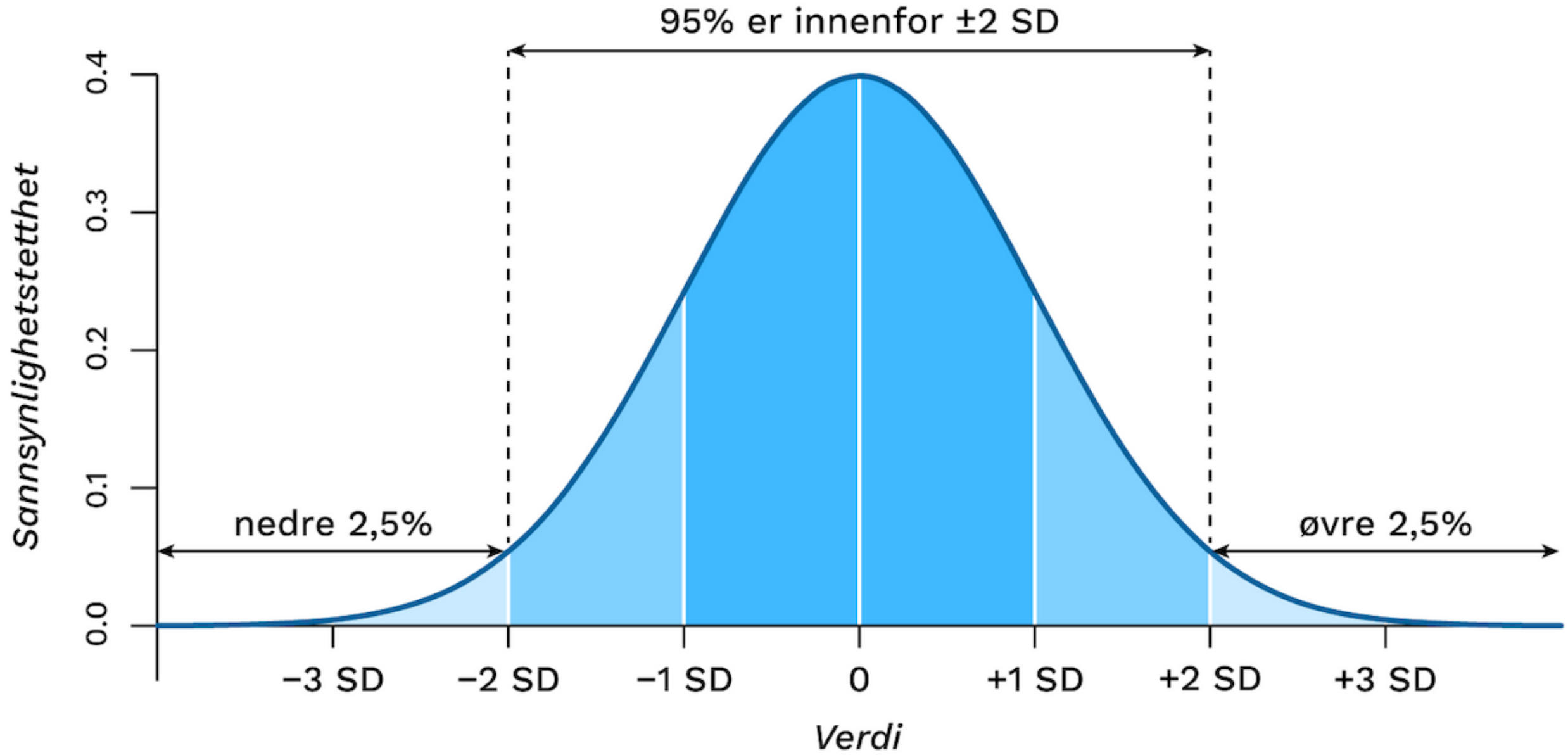
- Nasjonal kompetansetjeneste for utviklingshemming og psykisk helse
- Avdeling for sjeldne diagnoser, Enhet hjernesykdommer

Shutterstock

«Utviklingshemming»

- Intellektuell/kognitiv funksjonsnedsettelse.
- Heterogen tilstand (Burack et al., 2021; Tassé et al., 2019):
 - atypisk intellektuell utvikling
 - vansker med adaptiv fungering
- Lett, moderat, alvorlig, dyp

Figur: Store medisinske leksikon

Psykisk helse, psykisk uhelse, psykisk lidelse

Utviklingshemming og psykisk lidelse

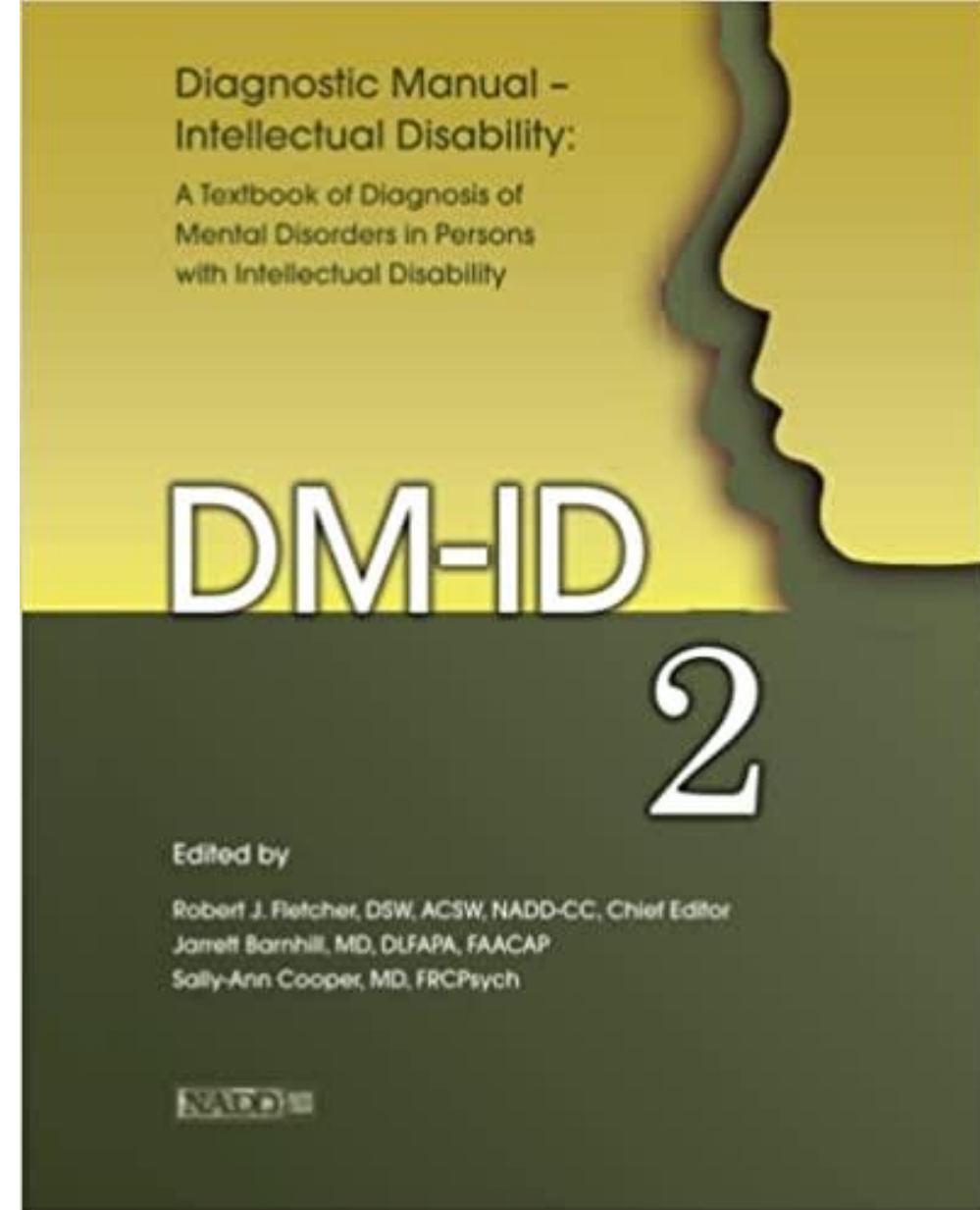
- 25,2-43,1% av voksne fyller kriteriene for en psykisk lidelse (Mazza et al. 2020)
- Høyere risiko for alvorlig psykisk lidelse (bipolar lidelse, schizofreni)
- Høyere risiko for angst, depresjon, traumelidelser
- Uklart for ruslidelser, spiseforstyrrelser, etc.
- Risiko ikke jevnt fordelt

Diagnostisk overskygging

- Feilaktig tilskriver symptomer på psykisk lidelse til grunntilstanden
(Reiss et al., 1982; Jopp & Keys, 2001; Kildahl et al., 2024)
- Mekanismene i diagnostisk overskygging sannsynligvis varierende for ulike psykiske lidelser, ulike undergrupper av personer med utviklingshemming
- Kan variere med grad av utviklingshemming, kjønn, autisme, adhd, andre samtidige vansker, genetiske syndromer, motoriske funksjonshemminger, andre sansehemminger osv.

Diagnostiske utfordringer

- Manglende kunnskap hos fagpersoner, inkludert manglende gjenkjenningskompetanse
- Udiagnostiserte nevroutviklingsvansker (adhd, autisme)
- Overfladisk symptomoverlapp
- Atypiske symptomer
- Vansker med selvrapporing – inkludert kommunikasjons- og abstraheringsvansker
- Manglende kartleggingsverktøy og lite tilpassede diagnosekriterier
- Bias/systematiske feilkilder
- Somatikk

Atferd eller symptom?

- Utfordrende atferd vs. symptom på psykisk lidelse
 - 3 ulike foreslåtte sammenhenger (Emerson, 2001)
- Alle 3 ser ut til å være aktuelle – sammenhengene mellom utfordrende atferd og psykisk lidelse er komplekse (Ferguson et al., 2025a, 2025b, 2025c; Kildahl et al., 2023)
- Bidireksjonale sammenhenger?
- Ingen spesifikke sammehenger for spesifikke atferder – psykisk lidelse viktig som en mulig hypotese ved utfordrende atferd, på samme måte som somatikk/smerter, utilstekkelige miljøbetingelser osv.

Manglende tilgang til likeverdige tjenester

- «Faller fortsatt mellom alle stoler»
- Krevende prosesser for å få tilgang
 - Kommer senere i behandling
 - «Skyving»
 - «Dette er noen andre sitt ansvar»
 - Ofte dårlig tilpasset – ikke *likeverdig*
- En rekke barrierer, på alle nivåer av helsevesenet – fra

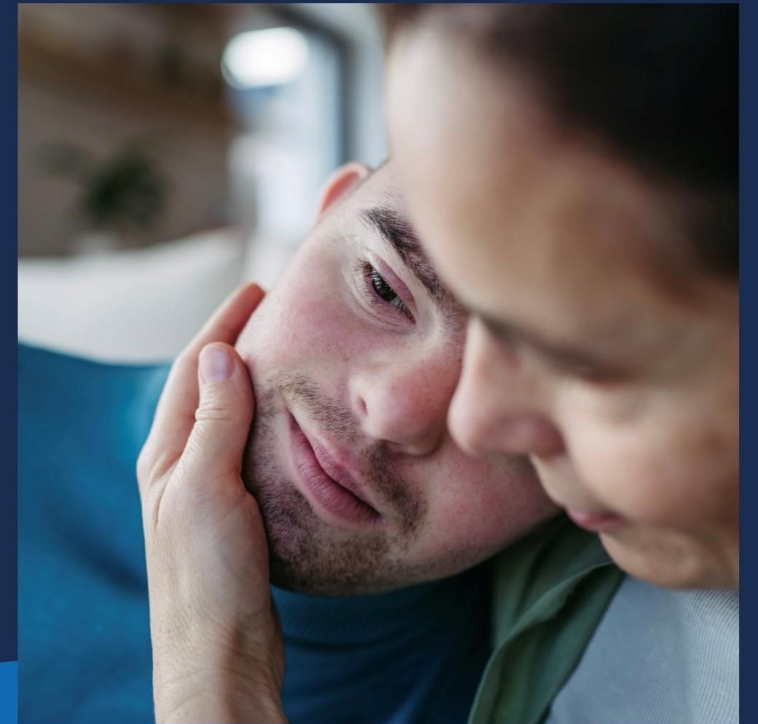

Tilgang til psykisk helsehjelp for voksne pasienter med utviklingshemming

En rapport med anbefalinger

Manglende tilgang til likeverdige tjenester

- Dårligere pasientsikkerhet i helsetjenesten, spesielt for personer med alvorlig/dyp utviklingshemming
- De som ikke selv kan fortelle kan gå lenge med ubehandlende psykiske lidelser og plager (Rysstad et al., 2025)

Hvem forstår meg?

Pasientsikkerhet for personer med alvorlig utviklingshemming.

ukom.no

 Ukom

Alle kan gjøre noe

- Vi kan ikke sitte med henda i fanget og vente på Helsedirektoratet
- Vi kan heller ikke sitte og vente på at alle andre instanser skal ta ansvar
- Vi har allerede ansvar for disse pasientene
- Oppfordring: Hva kan dere gjøre, på din arbeidsplass?

Tilgang til psykisk
helsehjelp for voksne
pasienter med
utviklingshemming

En rapport med anbefalinger

Men vi må enda videre!

God psykisk helse er mer enn fravær av psykisk lidelse

- Tiltak også ved lettere psykiske plager, forebygge forverring?
- Men: Et liv med minst mulig problemer, eller et godt liv?
- Hvordan vet du at den du jobber med har det...
 - Godt?
 - Avslappende?
 - Gøy?
- Ikke motsetninger, eller ulike faser –parallele spor!

Trygghet og kommunikasjon som forutsetninger

For å få til trygghet og kommunikasjon

- Personens bakgrunn, traumehistorie og generelle historie
- Personens relasjoner og relasjonshistorie
- Kommunikasjonssystem og -strategier
- Kognitiv funksjonsprofil
- Adaptiv funksjonsprofil
- Emosjonell utvikling
- Sensorisk profil
- Osv...

Hva gir *god psykisk helse*?

- Gode relasjoner, sosial kontakt
 - Følelse av egenverdi, tilhørighet, emosjonell støtte, dele positive opplevelser
- Fysisk aktivitet
 - Øke selvfølelse, påvirker humøret positivt
- Å lære nye ting
 - Øke selvfølelse, gir mening, kontakt med andre
- Å være noe for eller gi noe til andre
 - Positiv følelse, sosial kontakt, egenverdi
- Mindfulness/Fokus på her-og-nå

Hva gir velvære

- Autism good feeling questionnaire (Vermeulen)
- Gode eller behagelige sanseinntrykk

På seg selv kjenner man ingen andre

- Hva er en god ferie?
- Hva er god mat?
- Hva er en god lukt?
- Hva er det som får en til å gapskratte?
- Det spesifikke er ulikt for oss alle. Men AT det er viktig vil de fleste være enige om.

Problemfokus eller positivt fokus?

- Hvordan ser tiltaksplanen ut?
- Tannpuss eller latterkrampe!

Konklusjoner

- Hva kan dere gjøre på din arbeidsplass for å bedre tilgangen til likeverdige psykiske helsetjenester for personer med utviklingshemming?
- Hvilket fokus har vi i tiltaksplanene og arbeid rundt enkeltpersoner? Kan vi få med både tannpuss *og* latterkrampe?

Nasjonal kompetansetjeneste for utviklingshemning og psykisk helse

Nasjonal kompetansetjeneste for utviklingshemning og psykisk helse er etablert for å bygge opp og spre kunnskap og erfaring om utredning og behandling av mennesker med utviklingshemning/autisme og samtidig psykisk lidelse.

[Kontakt oss →](#)

Om oss	Utredning	Diagnoser	Behandling
Referansegruppe →	Om pasientgruppen →	Kort innføring i diagnosene →	Kort om behandlingsmetoder →
Handlingsplan →	Atferdsekvalenter →	Stemmingslidelse →	Om pasientgruppen →
Kvalitetssystem →	Læringsressurser →	Angstlidelse →	Psykososial behandling →
Fagnettverk →	Utredningsforløp →	Psykoselidelse →	Legemiddelbehandling →
Prosjekter →		Tvangslidelse, OCD →	Læringsressurser →
Ansatte i kompetansetjenesten →		Posttraumatisk stresslidelse, PTSD →	

Nasjonal kompetansetjeneste for utviklingshemning og psykisk helse

Oslo universitetssykehus HF - Helse Sør-Øst

Kartleggingsverktøy for personer med autisme og psykisk lidelse

Det kan være utfordrende å kartlegge eventuell psykisk lidelse hos personer med autisme. En av årsakene er at symptomoverlapping og atypiske eller idiosynkratiske symptomer kan føre til diagnostisk overskygging.

Til tross for dette er det utviklet svært få instrumenter for generell vurdering av psykisk helse hos denne gruppen. Konsekvensen av dette

Applicability and Psychometric Properties of General Mental Health Assessment Tools in Autistic People: A Systematic Review

Systematic Reviews | Open Access | Published Online First | 2024 | 10.1111/daa.12500

[Download PDF](#) | [View full article on the journal website](#)

Wiley Online Library | Crossref | Scopus | Medline | PsycInfo | Scopus | ResearchGate | Research Square | Research Square | Research Square

100% Access | 0 altmetrics | [Export citation](#)

Abstract

In recent years, there has been a proliferation of instruments for assessing mental health (MH) among autistic people. This study aimed to review the psychometric properties of benchmark instruments used to assess MH problems among autistic people in accordance

Besøk NKUPs nettside, NKUP.no

Meld deg på vårt nyhetsbrev

